

УДК 342.95:35.078.3(477)

Л.П. Коваленко,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Розглядається поняття «предмет інформаційного права», аналізуються групи інформаційно-правових відносин, що складають предмет інформаційного права. Це спростить їх вибір на практиці й дозволить правильно застосовувати нормативно-правові акти, що стосуються інформаційного права.

Ключові слова: предмет інформаційного права, інформаційно-правові відносини, інформаційно-правова норма.

Поняття «предмет інформаційного права» має важливе значення для встановлення обсягу й характеру регламентованих інформаційним правом суспільних відносин в інформаційній сфері, для вивчення цього права в цілому й у його галузевому розрізі.

Серед українських правознавців питання визначення предмета інформаційного права досліджують : А. А. Письменський , В. С. Цимбалюк, В. А. Шкарупа, Т. Б. Субіна, К. І. Беляков.

Як складна й багатоаспектна категорія, предмет інформаційно-правового регулювання охоплює такі елементи як-от: а) суб'єкти інформаційного права – індивідуальні й колективні; б) поведінка цих суб'єктів, їх вчинки й дії; в) об'єкти інформа-

ційного права (предмети, явища навколишнього світу), з приводу яких люди вступають у взаємовідносини й до яких виявляють свій інтерес; г) соціальні факти (події, обставини), виступаючі безпосередніми причинами виникнення або припинення відповідних інформаційних відносин.

Предмет інформаційного права є головним матеріальним критерієм розмежування інформаційно-правових норм і норм інших галузей права, оскільки він має об'єктивний зміст, зумовлений самим характером інформаційних відносин і не залежить від будь-якої волі (наприклад законодавця). Саме він і встановлює необхідність виділення інформаційного права в окрему галузь, зумовлює відповідний метод регулювання, який значною мірою залежить від волі законодавця [2, с. 27].

На нашу думку, предмет інформаційного права відіграє важливу роль у побудові системи українського права, саме ж це право тісно взаємодіє з іншими правовими галузями. Проте слід мати на увазі, що жодна сфера діяльності людей не є автономною і не регулюється тільки однією галуззю права. Завжди існують перетини й поєднання багатьох галузей права у кожній предметній царині діяльності, але при цьому лише одній з них належить визначальна роль.

У межах предмета інформаційного права здійснюється правове регламентування інформаційних відносин. Отже, безпосередньою ділянкою правового впорядкування інформаційного права виступають ці відносини, виникаючі між 2 – ма або декількома суб'єктами даного права і пов'язані певними інтересами щодо конкретного предмета в інформаційній сфері, або ж поведінка суб'єкта інформаційного права, що оцінюється з точки зору інтересу до цього предмета всього суспільства, держави або інших суб'єктів. Коли йдеться про поведінку, мається на увазі категорія відносин, бо поведінка – порядок дій певного суб'єкта – порівнюється з нормами, встановленими державою з метою забезпечення інтересів усіх. Таким чином, термін «по-

ведінка» означає адекватне виконання встановлених норм від імені держави всіма суб'єктами, яких ці норми стосуються. Слід зазначити, що й у практиці застосування права, і в самій нормотворчості (як і в теорії права) часто відбувається підміна понять «предмет регулювання» й «об'єкт регулювання».

Так, виділяються: а) об'єкт правовідносин; б) відносини суб'єктів, пов'язаних між собою і взаємодіючих з приводу вказаного об'єкта, врегульовані нормами законодавства й підзаконними актами, тобто це і є предмет правового регулювання; в) предметна галузь права як сукупність норм, що регламентують режим об'єкта з позиції суспільного й державного інтересу, а також норм, що регулюють порядок правовідносин суб'єктів.

Складність щодо визначення предмета правової регламентації інформаційного права полягає в тому, що чинна система вітчизняного права вже має певну кількість своїх галузей: а) основних, класичних – цивільне, адміністративне, кримінальне, конституційне і б) вторинних, предметних галузей – фінансове, митне, сімейне та ін., які входять до однієї з класичних галузей права. На нашу думку, всі ці галузі права певною мірою пов'язані з інформацією.

Інформація у відповідних формах (як матеріальний і нематеріальний предмет відносин) є елементом будь-яких правовідносин. Але саме інформаційні процеси, як передумова формування самостійної галузі права, як об'єктивні умови, пов'язані з перетворенням інформації на такі форми, роблять останню самостійним предметом управлінських, інтелектуальних, економічних, ідеологічних відносин і виступають продуктом діяльності людини й ресурсом інших соціальних відносин як товар в обміні, об'єкт робіт чи послуг [3, с. 56]. Усе це дозволяє об'єднати великий масив відносин у самостійну предметну галузь правового регулювання, що є відправною точкою для формування в системі права окремої його галузі – інформаційного права. І лише наприкінці ХХ ст. інформація як самостійний феномен соціального життя виокремилася, стала предметом системотворчого значення й на даний час активно формує відносини, що визначаються як інформаційні [1, с. 42].

Різноманіття форм вираження інформації (письмова, усна, електронна, біологічна тощо) нескінченне, бо вона взагалі є видом енергії. Важливо, щоб інформація сприймалася й адекватно вливалася в знання про світ, що нас оточує й нами створюється, щоб вона була функ-

ціонально значимою й затребуваною. Саме ці її властивості і роблять інформацію предметом відносин людей та об'єктом їх інтересів.

Розкриваючи предмет інформаційного права, важливо усвідомити поняття «інформаційні ресурси», що відрізняється від ширшого – «інформація», яке не має однозначного тлумачення. Безліч дефініцій цього терміна пояснюється пильною увагою до різних сторін даного об'єкта – якісних, кількісних, функціональних параметрів цього феномену.

Найбільш спеціалізованою формою інформації є знакова, передусім письмова форма її подання. Першим правовим актом, присвяченим інформаційним проблемам, слід вважати Закон України «Про інформацію», прийнятий 2 жовтня 1992 р. Предметом регулювання виступає документована інформація, на підставі якої формуються інформаційні ресурси різних суб'єктів. Сукупність відомостей, інформації про що-небудь і формує такий феномен, як інформаційний ресурс. Його специфіка полягає в переході від об'єктивної форми вираження інформації до суб'єктивного її сприйняття й користування нею.

Інформаційний ресурс – це подання інформації, створювана людиною організаційна форма, заснована, як правило, на

концентрації, індивідуалізації документованої інформації, яка найяскравіше виявляє її функціональне призначення [4, с. 14]. Наприклад, уся сукупність нормативно-правових актів функціонує як правовий інформаційний ресурс, одночасно виконуючи функцію регулятивного значення. Інформаційні ресурси, зібрані у фондах публічних, приватних та особистих бібліотек, в архівах, поточних діловодних системах, служать джерелом уже накопичених людством знань і в той же час формою зберігання інформації. Ці різні джерела вже існуючих відомостей (інформації) є потенційними знаннями для різних користувачів.

Ця вже оброблена інформація може бути джерелом знання для інших. Водночас залежино від багатьох причин вона може й не виконувати такої ролі. Нагадаємо про інформаційну нерівність в інформаційному суспільстві і про відомий усім юристам принцип «незнання закону не звільняє від відповідальності». Як бачимо, інформація може існувати, не будучи знанням для когось.

Засвоєна система інформації складає знання одного або ж багатьох суб'єктів, характеризує їх поінформованість, компетентність, професіоналізм, культуру тощо. Самі ж знання суб'єкта є його ресурсом. На цій підставі

деякі дослідники підкреслюють лише цю, функціональну сторону інформаційного ресурсу й говорять про інформацію як про знання, виражене в сумі доступних для користувача джерел. У рамках логіки, математики вже давно сформувалася спеціальна наука про інформацію – інформатика. Її спрощено інтерпретують як наукову дисципліну, що вивчає закономірності отримання, відбору, зберігання, передачі, перетворення й застосування інформації в найрізноманітніших галузях суспільної діяльності. Інформаційне право становити собою галузь права, науку, яка не може бути частиною інформатики.

Цікавим є те, що сьогодні категорію «інформаційне право» як юристи-практики, так і вчені-правознавці визначають дещо по-різному:

– одні (до речі, найчисленніша група) переконують, що це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з доступом особи до інформації, з реалізацією нею свою конституційного права;

– другі вважають, що це сукупність правових норм, що впорядковують суспільні відносини щодо засобів масової інформації – як друкованих, якими є періодичні друковані видання – (газети, журнали, бюлетені і видання разові з конкретним на-

кладом, так і аудіовізуальних (радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо);

– деякі тлумачать це поняття як сукупність правових норм, що має регулювати суспільні відносини щодо захисту інформації, обігу у суспільстві комп'ютерних технологій (комп'ютерних програм, баз даних, автоматизованих систем та ін.).

Таке неоднотайне визначення категорії «інформаційне право» не є випадковим. З нашої точки зору, це пов'язано з тим, що суспільні відносини стосовно інформації впорядковуються значною кількістю нормативно-правових актів. Більше того, деякі з них містять тотожні поняття, але трактуються вони по-різному.

Надумку К.В.Белякова, інформаційне право має на меті регулювання не тільки діяльності ЗМІ, а й соціальних відносин у сфері обігу інформації взагалі, тобто відносини інформаційні [1, с. 19].

Об'єднуючи масивний комплекс відносин, пов'язаних з формуванням інформаційних ресурсів, створенням і використанням інформаційних технологій, із забезпеченням їх комунікацій у системах і мережах, переконуємося, що їх сукупність може бути виділена в самостійну предметну царину відносин, що формують інформаційне право. Пред-

метною сферою останнього є та частина суспільних відносин, що пов'язана з правовим регулюванням обігу інформації, створення, формування, зберігання, опрацювання, розповсюдження й використання інформаційних ресурсів, інформаційних і комунікаційних технологій, що формують процеси інформатизації й задоволення потреб користувачів, забезпечення безпеки інформаційних ресурсів, засобів комунікації, а також усіх учасників відносин у цій сфері.

Наведене дозволяє акцентувати увагу на декількох групах суспільних відносин, які впорядковуються інформаційним правом. Це відносини:

– інформаційно-правові, виникаючі при розгляді інформаційних спорів;

– управлінські, пов'язані із цим соціальним ресурсом та окремими видами діяльності з інформацією;

– із включення й використання при цьому нових технологій – формування й забезпечення поєднання систем інформаційних і комунікаційних в інформаційних системах і мережах;

– по забезпеченню безпеки в царині інформації й інформатизації;

– з реалізації юридичної відповідальності у сфері інформації, інформатизації, телекомунікацій;

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

- у галузі забезпечення інформаційної безпеки України;

- у сфері бібліотечної й архівної справи, по збиранню й обробці персональних даних;

- по міжнародному інформаційному обміну;

- з реалізації основних інформаційних прав та свобод людини і громадянина, інтересів їх і держави в досліджуваній царині;

- у сфері організації й діяльності засобів масової інформації;

- інтернет-відносини;

- у галузі зв'язку й масових комунікацій;

- у сфері в галузі електронного документообігу;

- у електронної торгівлі й ведіння підприємницької діяльності з використанням інформаційних технологій: А також правове регулювання:

- суспільних відносин у сфері засобів масової інформації (преса, видавнича справа, радіо, телебачення, комп'ютерні мас-медіа, інтернет-технології тощо);

- державних інформаційних систем і мереж;

- забезпечення захисту інформації;

- реалізації прав осіб на доступ до персональних даних інформації про громадян та їх спільноти (організації) за умов інформатизації державних органів управління;

- державного сприяння формуванню ринку інформаційних ресурсів, послуг, інформаційних систем, технологій з пріоритетами для вітчизняних виробників інформаційної продукції, засобів і технологій;

- формування й використання національних інформаційних ресурсів, пошуку інформації, її збирання, обробки, накопичення, зберігання, й надання споживачам.

Предмет і предметна сфера відносин суб'єктів права – це лише один складник певної галузі права; другим є метод правового регулювання відносин у цій предметній галузі.

Підбиваючи підсумки наведеним міркуванням, слід зазначити, що сьогодні на порядку денному гостро постає питання прийняття Кодексу України про інформацію. Цей нормативно-правовий акт має розроблятися з урахуванням європейських стандартів розвитку інформаційних відносин в Україні, чітко визначати як об'єкт, так і предмети інформаційного права, суб'єктів інформаційних право-відносин, правовий режим доступу до інформації, включаючи доступ до інформації публічної (про органи державної влади й органи місцевого самоврядування), персональні дані, державну та іншу передбачену законом таємницю.

На даний час в Україні не потрібно створювати нові закони у сфері інформації, а належним чином слід систематизувати вже існуючі, визначивши в них правові зв'язки з метою подальшого їх кодифікування на рівні Кодек-

су України про інформацію.

Вважаємо, що проведений аналіз і зроблені на його підставі висновки можуть послужити певним підґрунтям для подальших досліджень у галузі інформаційних правовідносин.

Список літератури: 1. *Беляков К. І.* Інформатизація організаційно-правової сфери громадської діяльності / К. І. Беляков // Право України. – 2004. – № 6. – С. 88-92. 2. *Письменський А. А.* Інформаційне право України / А. А. Письменський – Х.: Бізнес Інформ, 1996. – 248 с. 3. *Шкарупа В. А.,* Інформатика як основа формування інформаційного суспільства і як об'єкт правознавства / В. А. Шкарупа, Т. Б. Субіна // Правова інформатика. – 2004. – № 4. – С. 22-28. 4. *Цимбалюк В. С.* Інформаційне право (основи теорії і практики): моногр. / В. С. Цимбалюк – К.: Освіта України, 2010. – 388 с.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРЕДМЕТА ИНФОРМАЦИОННОГО ПРАВА

Коваленко Л. П.

Рассматривается понятие «предмет информационного права», анализируются группы информационно-правовых отношений, составляющие предмет информационного права. Это упростит их выбор на практике и позволит правильно применять нормативно-правовые акты, касающиеся информационного права.

Ключевые слова: предмет информационного права, информационно-правовые отношения, информационно-правовая норма.

SOME QUESTIONS IN RELATION TO DETERMINATION OF THE ARTICLE OF INFORMATIVE RIGHT

Kovalenko L. P.

The concept of the article of informative right is examined. Also in the article of informatively-legal relations is analysed making the article of informative right, that in opinion of author, will simplify their choice in practice, will allow correctly to apply the normatively-legal acts of informative right.

Key words: the article of informative right, informatively-legal relations, informatively-legal norm.

Надійшла до редакції 09.12.2011 р.